

ČASOPIS ZA KULTURU HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA
IZDAJE HRVATSKO FILOLOŠKO DRUŠTVO
GOD. 38, BR. 3, 65-96, ZAGREB, VELJAČA 1991.

O ZNAČENJIMA RIJEČI *NOMENKLATURA*

Milica Mihaljević

Jedan od najjasnijih naziva u terminološkom nazivlju jest naziv *nomenklatura*. To je riječ latinskog podrijetla nastala od riječi *nomen* = ime i *clare* = zvati, nazvati. Iz primjera upotrebe tog naziva uočavamo da je on višeznačan i nejedinstven¹. Pogledamo li određenje *nomenklature* u rječnicima i priručnicima, vidimo da je ona ili istoznačna s nazivljem ili se od njega na neki (često nedovoljno jasan) način razlikuje.

B. Klaić² nomenklaturu određuje kao skup ili popis naziva koji se upotrebljavaju u nekoj grani znanosti, umjetnosti, tehnike itd.

Riječnik Matice srpske i Matice hrvatske³ definira nomenklaturu: »skup, sistem stručnih naziva, imena u nekoj naučnoj oblasti, terminologija«. U tim su rječnicima dakle nazivlje i nomenklatura istoznačnice⁴.

U *Enciklopediji Leksikografskog zavoda*⁵ navedena su različita određenja *nomenklature* i *nazivlja*. Nomenklatura je sustav označavanja imenima, koji se upotrebljava u nekoj znanosti, tehnici kao i za industrijske proizvode, trgovačke artikle itd. Nazivlje je skup naziva koji se upotrebljavaju za pojmove, predmete i radnje svojstvene nekoj posebnoj struci, kulturnom području, znanosti, umjetnosti, djelatnosti i sl. Dio nazivlja tvori nomenklatura, kao popis stručnog nazivlja neke grane ili posebne znanosti. Dakle prema ELZ nazivlje je nadređeno nomenklaturi, a nomenklatura je dio nazivlja.

¹ Jedinstvenost (Spracheinheit) znači da za sve predstavnike neke govorne zajednice vrijedi ista veza između označitelja i označenoga.

² Rječnik stranih riječi, Zagreb, 1983.

³ Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika, III, Novi Sad - Zagreb, 1969.

⁴ Za nazive *terminologija* i *nazivlje* usp. Milica Mihaljević, *Nazivlje i terminologija*, Jezik, 32, 148-149.

⁵ Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda, Zagreb, 1960.

R. Simeon⁶ također razlikuje *nazivlje* (on upotrebljava naziv *terminologija*) i *nomenklaturu*. On navodi čak tri značenja naziva *terminologija*: 1. nazivlje 2. nazivoslovlje i 3. nomenklatura. Nomenklaturu određuje kao sustav imena i naziva za danu ukupnost manje ili više konkretnih objekata koji čine sadržaj različitih dijelova znanstvenog područja u cijelosti. Akademijin rječnik ne bilježi naziv *nomenklatura*, ali se potvrde nalaze u građi za Dopune Akademijina rječnika (iz Danice i Nevena).

U svjetskoj je lingvistici naziv nomenklatura također različito i često neprecizno određen. O tom je problemu mnogo pisano u sovjetskoj lingvistici. O.S. Ahmanova⁷ određuje nazivlje kao pojmovni sustav dane znanosti za koji je utvrđen odgovarajući izraz (etiketa), a nomenklaturu kao sustav imena za dani skup više ili manje konkretnih objekata određenog znanstvenog područja. Ona smatra da svaka znanost obuhvaća sustav naziva (nazivlje) koji se odnose na točno određene pojmove i sustav imenovanih predmeta (nomenklatura); npr. *aglutinacija*, *fleksija*, *fonem*, *gramatika* itd. jesu lingvistički nazivi, dok su *saksonski genitiv na s*, *ruska sinonimska veza tol'ko-tokomo*, *arapski "ain"* itd. dijelovi lingvističke nomenklature. Elementi nomenklature nazivaju se nomeni, a elementi nazivlja nazivi.

G. Wersig i U. Neveling⁸ određuju nomenklaturu kao organizirani skup imena objekata ili klasa koja se upotrebljavaju u određenoj struci. U INFOTERM-ovu⁹ priručniku *Terminology Manual*¹⁰ nalazimo ovakvo objašnjenje nomenklature: »U znanosti i tehnici oznake individualnih pojmova ili predmeta često su vlastita imena. U nekim slučajevima kao npr. u biologiji, kemiji, anatomiji klase pojedinačnih objekata promatraju se kao pojedinačni objekti. Te klase koje tvore terminološke sustave nazivaju se nomenklature. Nomenklturni elementi ponašaju se kao vlastita imena.«

Razlika između nazivlja i nomenklature dosljedno je provedena u botanici, zoologiji, anatomiji i kemiji. Te su nomenklature međunarodne, sastavljene od elemenata latinskog i grčkog podrijetla. Međunarodnoj nomenklaturi svaki narod pridružuje svoju nomenklaturu na nacionalnom jeziku. Prvi je takav sustav za označavanje biljaka uveo K. Linné 1753. u djelu *Species Plantarum*, a 1758. uveo je i sustav za označavanje životinja u djelu *Sistema Naturae*, po načelu da se svakoj biljci i životinji daju dva imena latinsko ili latinizirano; prvo označuje rod - genus, a drugo vrstu - species.

Kemijska je nomenklatura sustav imenovanja kemijskih spojeva. Kiseline se nazivaju prema elementu koji se uz vodik i kisik u njima nalazi, prema tvari od koje se kiselina može dobiti, ili je kiselini dano ime koje podsjeća na njezino podrijetlo. Soli se označuju imenom izvedenim od latinskog imena s pridjevnim značenjem¹¹.

U strukturi nomenklature pojavljuju se samo imenice (nazivi rodova, klasa itd.) i pridjevi i to samo u funkciji atributa. Nazivlje, za razliku od nomenklature, nije ograničeno na određene vrste riječi. U nazivlju pridjev može biti i samostalan, punoznačan element. Obilježja koja pridjevi u nomenklaturi izražavaju nisu uvijek objektivna, već mogu odražavati subjektivan dojam autora o opisanom objektu (*kljunaš čudnovati*, *klokan golemi*, *som obični*, *šišmiš dugouhi*). U nomenklaturi su vrlo česti pridjevi tvoreni od osobnih i zemljopisnih imena (*Pančićeve omorika*, *kivikalac novozelandski*,

⁶ Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva, Zagreb, 1969.

⁷ Slovar' lingvističeskikh terminov, Sovetskaja enciklopedija, Moskva, 1966.

⁸ Terminology of documentation, The Unesco Press Verlag Dokumentation, München, 1975.

⁹ INFOTERM = međunarodni informacijski terminološki centar sa sjedištem u Beču

¹⁰ H. Felber, Paris, 1984.

¹¹ Usp., Opća enciklopedija Leksikografskog zavoda, natuknica kemijska nomenklatura.

patagonski pingvin, mediteranska medvjedica). Česti su i pridjevi koji označuju boju (*zelena lisica, štrk bijeli, crveni kardinal, poskok pepeljasti*). Tu je pridjev također samo dio naziva i ne mora imati svoje doslovno značenje (*crveni kardinal* ne mora biti crven).

Da bih detaljnije osvijetlila značenja *nomenklature*, prikupila sam korpus s primjerima upotrebe tog naziva. Primjeri su razvrstani prema značenjima i kontekstima upotrebe:

1. = nazivlje

U nekim naučnim granama išlo se u stvaranju kompozita u suprotnom pravcu pa se u njihovoj *nomenklaturi* došlo u jezičnom pogledu do neobičnih tvorba.

(Rogić, Jezik V, 129)

. . . filozofija imade vlastitu svoju *nomenklaturu*.

(Mažuranić, Lišće i druga djela, 1916, 221)

. . . 19. siječnja sastaje se stručni odbor za izjednačenje carinske *nomenklature*, . . .

(Obzor, 1932, 1, 1)

2. = sustav označavanja biljaka

. . . veli da orahova imena nisu za sistematičku *nomenklaturu*.

(Neven, 1853, 36)

Značenje te *nomenklature*, koja je nazvana binarna (jer postoje dva imena za svaku biljku), bilo je golemo.

(Urban i Domac, Botanika za više razrede srednjih škola, 1955, 96)

3. = sustav označavanja životinja

Linné je dao svakoj životinji i biljci dva imena na latinskom jeziku: prvo ime reda, a drugo ime vrste. To je t.zv. binarna *nomenklatura*.

(Dolenec i Pavletić, Nauka o evoluciji za VIII razred gimnazije, 1954, 6)

4. = sustav označavanja kemijskih elemenata

Budući da se organski spoj može izvesti od različitih osnovnih spojeva, a mnogim su organskim spojevima data imena i na osnovu drugih načela, ili bez obzira na sistematsku *nomenklaturu* (...), to jedan isti organski spoj može imati i više imena.

(ELZ, 1959, 175)

Kod nas je na snazi *nomenklatura* usklađena s preporukama Međunarodnog saveza za čistu i primijenjenu kemiju objavljenim 1970 (za anorgansku kemiju) odnosno 1969-77 (za organsku kemiju).

(Grlić, Mali kemijski leksikon, 1988, 100)

5. = zemljopisna vlastita imena

Možda u svakidašnjem životu dolazi do neujednačenosti i nedosljednosti, jer naša stručna geografska i kartografska praksa u zajednici s lingvistima još nije ni pokušala na znanstveni način postaviti i rješavati pisanje geografske *nomenklature* u latinici za hrvatskosrpsko jezično područje . . .

(Veliki atlas svijeta, Ljubljana, 1984)

6. = slovna ili brojna oznaka čega (proizvod, valuta, država)

Kod svake oznake prva dva slova znače *nomenklaturu* države, a treće *nomenklaturu* valute.

(Vjesnik, 7. II. 1988, 4)

... narodna standardna valutna oznaka našeg dinara sastavljena je na jedinstvenom principu koda od 3 slova - prva dva označavaju *nomenklaturu* države, a treće *nomenklaturu* valute - što je nužno za kompjutersku obradu.

(Buljan, Strojarsvo, 31, 1989/1, 77)

Nomenklatura. Skraćene oznake za karakteristike materijala odnosno proizvoda, da bi se veoma različiti materijali, proizvodi i sl. između sebe razlikovali, opisivanje svakog od njih da bude što kraće . . .

(Priručni poslovni leksikon, Zagreb, 1962)

7. = popis zanimanja

Prijedlog za zaključivanje i Nacrt samoupravnog sporazuma o ostvarivanju zadataka i osiguravanju sredstava za izradu dijela jedinstvene *nomenklature* zanimanja za razdoblje od 1987. do 1990. godine

(Delegatski vjesnik, 22 X. 1987, 7)

8. = oni koji su predviđeni da dobiju koju funkciju (najčešće političku), popis onih koji dobivaju pozive za slavlja, svečanosti itd.

... Fronta narodnog spasa obnavlja komunističke funkcije tako da se omogući socijalističkoj *nomenklaturi* sudjelovanje na izborima.

(TV Dnevnik II, 29. IV. 1990)

Kakav je položaj Gorbačova u vrhu sovjetske *nomenklature*?

(Vjesnik, 24. X. 1988)

9. = rječnik, skup riječi, riječ

Zato, ukoliko smo bili napadani, napadali su nas zbog elitističkog pristupa . . . i dekadentnog. I dekadentnog i kontrarevolucionarnog i svom onom *nomenklaturom* koja se koristi u takvim slučajevima, ali to je bilo poslije rata.

(Danas, 1. XI. 1988, 36)

Osim toga i u uobičajenoj *nomenklaturi* naše globalne politike na dvama različitim polovima nalaze se unitaristički i nacionalistički koncepti . . .

(Škiljan, Jezična politika, Zagreb, 1988, 148)

Ovo vrijeme, kada paradoks vlada kao zakon, nema još *nomenklature* za ono što je u stvari procesualna heterogonija.

(Ujević, Ljudi za vratima gostionice, Zagreb, 1938, 130)

10. = natuknica

Izbor *nomenklature* ne pretenduje na potpunost uostalom nedostižnu u priručniku ove vrste . . .

(Peričić, Višejezični rečnik muzičkih termina, SANU i Muzikološki institut, Beograd, 3)¹²

11. = priručnik, knjiga koja navodi *nomenklaturu*, *nomenklator*

(Gospodin Boček) našao je . . . jedan list neke botaničke *nomenklature* iz trinaestoga stoljetja.

(Danica, 1841, 188)

¹² Sličnu upotrebu imenice *nomenklatura* zabilježila sam i u engleskom tekstu: »In a large 'cultural' dictionary like the *Grand Robert*, the *nomenclature* - roughly 80.000 entries - implies that, . . .« H. Bejoint. *Scientific and Technical Words in General Dictionaries, Lexicography*, 1/4, 1988, 354. Iako ni jedna od dvije zabilježene potvrde u kojima je *nomenklatura* istoznačna s natuknicom nije zabilježena u hrvatskom književnom jeziku, i to sam značenje navela jer mi se čini da je i ono moguće, vjerojatno i potvrđeno samo ne u sakupljenom korpusu.

Na temelju iznesenih primjera možemo zaključiti:

1. Nomenklatura je uvijek popis imena (»imenje«) koja se javljaju u nekoj zadanjoj situaciji.

2. U nekim je strukama nomenklatura istoznačna s nazivljem (filozofska, dijalektološka, carinska nomenklatura).

3. U botanici, zoologiji, anatomiji i kemiji nomenklatura i nazivlje (terminologija) jasno su razgraničeni. O tome nam svjedoče i naslovi nekih rječnika (npr. Ćurčić, *Srednjoškolska terminologija i nomenklatura*, 1933), izvod iz stručnog kataloga Nacionalne i sveučilišne biblioteke (*344 Nauka o čovjeku*, 12. Terminologija i nomenklatura) ili upotreba u istoj rečenici:

Upotrebljavaju se definicijski termini koji su poznatiji, razumljiviji od definiranog termina, što nije uvijek slučaj u raznim terminologijama i znanstvenim *nomenklaturama*, koji nužno moraju odražavati neophodnu jednoznačnost elemenata sadržanih u taksonomskom stablu.

(Vajs, O leksikografskoj definiciji, *Leksikologija i leksikografija*, 1982, 22)

Nomenklatura obuhvaća nazive kemijskih elemenata, biljaka, životinja i dijelova tijela. Nazivlje obuhvaća njihove dijelove, svojstva, kemijske procese itd.

4. U zemljopisu je također nomenklatura razgraničena od nazivlja. Nomenklatura obuhvaća vlastita imena država, gradova, rijeka, planina itd., dok nazivlje obuhvaća opće imenice *država, grad, rijeka, planina* itd.

5. Nomenklatura također označuje odijeljen popis nekih manje ili više konkretnih istovrsnih objekata ili podataka (zanimanja, proizvodi, valute, dijelovi stroja itd.). Čini se da u tom značenju naziv *nomenklatura* nije strogo terminologiziran, već se upotrebljava kao riječ općeg jezika. Tu je nomenklatura internacionalizam prilično neprecizna značenja. Osim popisa općih imenica, *nomenklatura* označuje i popis, listu vlastitih imena.

6. Nomenklatura kao riječ općeg jezika označuje i rječnik (u značenju skupa riječi), odnosno riječ, naziv ili ime. Blisko je tomu i značenje u kojem nomenklatura odgovara natuknicama, tj. skupu riječi koje se nalaze u rječniku.

Na kraju možemo zaključiti da je *nomenklatura* riječ koja ima niz bliskih terminoloških i neterminoloških značenja. Sadržaj se, značenjsko polje, pojma *nomenklatura* djelomično preklapa sa sadržajem pojmova 1. nazivlje (znanstveno i narodno), 2. ime/imena, 3. natuknica, 4. riječ/riječi, 5. rječnik (skup riječi), 6. popis, 7. knjiga. Osim toga *nomenklatura* ima i svoje specifično značenje koje ne dijeli s drugim riječima i nazivima (sustav označavanja biljaka, životinja, kemijskih elemenata i spojeva i dijelova tijela). Kad je istoznačna s nazivljem, bolje ju je zamijeniti nazivom *nazivlje* jer su istoznačnice u nazivlju nepotrebne, zamagljuje značenje, nepotrebno povećavaju i opterećuju nazivlje i dovode do nespoznata. U botanici, zoologiji, kemiji i anatomiji taj naziv ima precizno značenje i ne može se zamijeniti drugim nazivom. Osim toga u tim je strukama taj naziv potvrđen već od devetnaestog stoljeća (usp. Neven) pa ga zbog toga u tom značenju treba zadržati. U ostalim terminološkim i neterminološkim značenjima bolje je *nomenklaturu* zamijeniti nekom riječju jasnija značenja, npr. (*vlastito ime, popis, riječ, naziv, natuknica, rječnik (narodno/znanstveno) nazivlje, knjiga* itd.

Sažetak

Milica Mihaljević. Zavod za jezik IFF, Zagreb
UDK 801.3:001.4:808.62, izvorni znanstveni članak, primljen 21. rujna 1990,
prihvaćen za tisak 22. studenog 1990.

The word *nomenklatura* is used in several meanings in the Croatian Literary Language. The author explains these meanings and proposes the normative solutions for its polysemy.

SKLONIDBA IMENICA VUK, VRAG, ROG, BOG U KRATKOJ MNOŽINI

Stjepan Vukušić

Na književnom je susretu u Senju jedan sudionik, govoreći o Nehajevljevu romanu Vuci, došao u gramatičku nepriliku s genitivom množine te imenice. Rekao je: »pisac Vúkâ« i malo zastao kao da baš ne vjeruje u pravilnost tog oblika. I samu mi se taj lik učinio neobičnim. Ali Tomo Maretić u svojoj Gramatici daje za pravo tomu sudioniku književne večeri. Pišući o dugoj i kratkoj množini, Maretić veli i ovo: »Po svojoj prilici ovamo ide i imenica vuk, za koju mislim da joj je gen. plur. običniji vuková nego vúkâ, a u ostalim padežima mislim da je običnije vŭci nego vŭkovi itd.«¹ Taj me Maretićev sud ipak nije zadovoljio, pa sam nastojao naći potpuniji odgovor.

O dugoj i kratkoj množini manje-više govore sve naše gramatike, ali one općenito nastoje utvrditi koje imenice imaju samo jednu, tj. samo dugu ili samo kratku množinu, a koje pak imaju te obje. Tako bi onda valjalo razumjeti da se obrasci sklonidbe uzimlju kao shvatljivi sami po sebi utvrdi li se da imenica ima i kratku množinu. A tako ipak nije, i to se u ovom radu pokušava objasniti.

I izvan gramatika se pisalo o dugoj i kratkoj množini. Jedan je od najnovijih radova i članak Marka Samardžija Duga i kratka množina u hrvatskom književnom jeziku.² Samardžija je dosad najpotpunije istražio odnose između duge i kratke množine, ali se ni on ne upušta u razmatranje kakve su paradigme kratke množine i jesu li potpune. To je pitanje dodirnula Priručna gramatika, u kojoj čitamo: »Prema kratkom obliku nom. mn. jednosložnih osnova koje mogu imati i kratki i dugi oblik, u gen. mn. obično stoji dugi oblik, a kratki je vrlo obilježen, npr. vŭci-vuková, drŭzi-drugová, bŭzi-bogová, znâci-znaková, zvŭci-zvuková, bŭci-brkóvâ.«³ To je bar nepotpun odgovor na onu nedoumicu u vezi s genitivnim likom vúkâ. Ali još uvijek ne znamo je li to baš pravi oblik kad se posegne za izrazitom obilježenošću. (Na stranu u ovoj prilici naglasak svih tih dugih genitiva koji bi u hrvatskoj uporabnoj normi uz dubletno rješenje trebali glasiti: vŭkóvâ i vukóvâ, drŭgóvâ i drugóvâ, znâkóvâ i znakóvâ itd. . . .) Dakle, još uvijek ostaje pitanje što je s genitivnim likom vúkâ.

¹ Tomo Maretić: Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika, Zagreb, 1963, str. 144.

² Jezik, god. 35, br. 5, str. 129-136.

³ Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika, Školska knjiga – Zagreb, 1979, str. 73.